

Пано Даков Лулански завършва ВИИ “Карл Маркс”, специалност Политическа икономика през 1972 г. Става доктор по икономика през 1976 г., доцент – през 1984 г., доктор на икономическите науки – през 1999 г. и професор – през 2001 г.

Научните му интереси са в областта на организацията, икономиката и управлението на социално-културния процес, икономическия механизъм, аксиалните връзки на обществената система, методологията на научното изследване и др.

Има над 150 научни публикации.

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ НА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИЯ ПРОЦЕС

проф. д.ик.н. Пано Лулански

ВСТЪПИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

В условията на икономиката на знанието въпросите на неговото качество, респективно – приложимост, се превръщат в първостепенни поради няколко взаимно обуславящи се **обстоятелства**. **Първото** се свързва със съвременната закономерност за тоталното господство на нематериалните активи във факторите на икономическия растеж. **Второто**, което произтича от първото, със създаването на високо наукоемки блага, задоволяващи нарастващите потребности в условията на увеличаваща се ограниченост на ресурсите. **Третото**, със засилващия се конкурентен натиск от локален и глобален характер, който поражда нови изисквания за пазарна реализируемост на създаваните продукти (миниатюризация, високо качество и достъпна цена). Тяхното съблюдаване е безспорно следствие от използването на авангардно знание.

Върху качеството на изследователския продукт като условие за стопанския подеи оказват влияние **комплекс от фактори**: външни и вътрешни; икономически и социални; личностни и извънличностни и др.

Цел на настоящата студия е, като се анализират предизследователските предпоставки на научното творчество, да се очертаят насоките на тяхното въздействие върху технологията на научноизследователския процес (за краткост – **изследователски процес** с изграждащите го два елемента: научно изследване и научно изложение).

Обект на изследване (логически субект) е изследователският процес в контекста на качеството на създавания научен продукт, а неин **предмет** (предикат) – основните артепредпоставки на всяко изследване и изложение.

Основната **хипотеза** на изследването е, че наличието на качествени предварителни предпоставки, при равни други условия, гарантира създаването на изследователски продукт с висока полезност.

Изследваните решения в студията имат общометодологическо и фундаментално значение, но са с явна насоченост към икономическия сектор поради аналогична предметна специализация на нейния автор. Генерираните аксиоматични твърдения са почерпени от “изстрадалата практика” на изследователското пространство.

СТАРТОВ ТЕСТ НА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИЯ ПРОЦЕС

Всяко научно изследване и изложение трябва да се тества априорно по три критерия: актуалност, надеждност и степен на риск.

Актуалност

Изборът и формулирането на актуална тема е изходен момент на всяко научно проучване. Този процес е сложен и оказва въздействие върху всички последващи фази на изследователската инфраструктура. Той се подчинява на редица обстоятелства, които авторът трябва много внимателно да осмисли. Процесът на избора съдържа и своите рискове /1/.

Темата трябва да е **актуална в теоретичен, практически или интегрален план**. Изходно условие в избора на тема е възприемането на **предметна област на изследване, което е необходимо за теорията и практиката**. Само проявила се потребност може да бъде предмет на действия от страна на субективния фактор, в т. ч. и за създаване от него на научен продукт. В същото време необходимостта е израз на индуцирани противоречия, с чието разрешаване се задоволяват определени потребности. Тези противоречия са свързани с несъответствия (дебалансирана нужда), които намаляват ефекта от функционирането на дадена система. Това поражда прилагането на мерки за тяхното отстраняване. Необходимостта е израз на релацията: несъответствия-противоречия-мерки. В този вид тя е проява както на нуждата от съответствие, така и на средствата за неговото постигане, т.е на породената потребност в широкия смисъл на думата.

С това актуалността не се изчерпва, а само се загатва. Тя има и определена модалност, което произтича от степента на реализация на връзката ”действителност-възможност-необходимост”. Ако извършваният анализ съответства на действителността, то той неминуемо съдържа и възможните алтернативи за действие с цел преодоляване на възникналото противоречие и синхронизиране на процесите в дадена система. Това е базата за формиране на стохастичната страна на актуалността на всяко изследване.

Следователно, актуалността си кореспондира пряко с теоретичното разрешаване чрез анализа на възникнало противоречие, а косвено – със задоволяване на потребност, която поражда това противоречие. То може да е свързано с миналото, настоящето или бъдещето. Така се формират **времените аспекти** на актуалността.

Ако противоречието се свързва с **миналото**, тогава изследването се организира в контекста на историчността. Актуалността може да се идентифицира или като познавателна – т.е. изучаването на историческото развитие и влияние на даден процес или явление, или като приложна – обобщаване на поуките с оглед коригиране на настоящата практика. На пръв поглед този род изследвания и изложения портретират миналото. В тази връзка качеството на предлаганото проучване зависи от уменията на изследвателя да покаже изследвания феномен в неговата значимост, всеобхватност, свързанност, форми на проявления и на трансформации и други аспекти. Не рядко изследователят преодолява редица трудности като липсата на достатъчно информация (особено ако става въпрос за

отдалечени във времето ситуации), недостоверност на информационния масив, невъзможност той сетивно и емоционално да почувства проблема и др.

Ако изследването е свързано с **текущи въпроси**, то неговата актуалност е право пропорционална на сериозността на възникналия проблем и възможността чрез разработката той да се разреши изцяло или в отделни негови части, веднага или по-късно, със или без уговорки и др. В тази ситуация от особена важност са диахронните връзки в изследването, т.е. фокусиране на проучването, респективно изложението, както към историята на въпроса, към неговото настояще, така и към евентуалните бъдещи рефлексии на генерираните решения. Ето защо се цени особено високо изследване, в което се дефинират ограничителните условия на проявление на полезността на предлаганите решения и насоките за бъдещи проучвания по предметната област. Това е мост за поддържане на приемственост в науката. Ако тази приемственост не съществува, тогава, **първо**, се елиминира възможността за функционирането на научни школи; **второ**, наличното знание не отразява в ретроспекция, широчина и дълбочина обективната реалност; **трето**, това знание ще е мозаечно, без необходимата логизираност и очакван синергичен ефект.

Търсеното решение във всяко изследване и изложение е оперативното преодоляване на дефинирано/и/ противоречие/я/.

Най-сетне, ако темата на изследователския процес се свързва с **бъдещето**, то ще е много ценно от гледна точка на създаването на предписващо знание, в частност на технология от стъпки за решаване на очаквани противоречия, които зреят в настоящия момент. Съвършено е ясно, че подобно изследване и изложение ще се организира на основата на прогностичния анализ.

Трите диференцирани аспекта в актуалността на предмета на проучването (в редица случай те съществуват в единство) са еднакво важни и трудни за изследователското перо.

Разглежданият въпрос има и друга страна. Изследване може да се извърши без да се публикуват неговите резултати. Подобна практика е допустима – авторът е работил дълго време по даден въпрос и не публикува нищо, защото неговите изводи съвпадат с казаното до момента в литературата или извършеното в практиката. Генерират се само потвърдителни факти, което не задоволява твореца.

Следователно, за актуалност се конкурират предметни области от миналото, настоящето и бъдещето или в смесена форма. Намирането на адекватна на функциониращите ценностни модели актуалност на изследването и последващото го изложение е част от качеството на бъдещата извършвана от изследователя работа, даже и своеобразно модно увлечение на автора, споделена негова любов към определена предметна област.

Актуалността е свързана с редица външни **форми на проявление**.

1. Тя е израз винаги на **нерешен проблем** от практиката или теорията. Колкото той е по-невралгичен, по-болезнен за обществото, толкова заглавието на изследователския труд се приема за релевантно на изискванията на обществената практика. Изборът на актуален въпрос ще позволи да се търсят оригинални решения и сериозни приноси в теоретичен и приложен смисъл. В същото време актуалността на избраната тема се продуцира и в обобщаване на препоръки към практиката, което е много важно условие за ефективен изследователски процес. Ето защо оригиналността се съпътства с избора на удачен предмет за творчески търсения, с продуктивния за теорията и практиката анализ. При това, колкото по-малко изследвания има в литературата по даден актуален въпрос, толкова това прави проучването едновременно трудно и много ценно. Актуалността поражда ценността на изследването, но обратното не винаги е вярно. Едно изследване, респективно изложение, с висока теоретична и практическа стойност може да бъде ценно, без да е актуално. Ценно е

например изследване на икономическите аспекти на Втората световна война, но то не е актуално.

2. Актуалността трябва да се институционализира непременно с **диференцираното дефиниране на темата**. Конкретизацията на темата на изследването подчертава нейната актуалност. Това се дължи и на презумпцията, че апостериорното задълбочаване на анализа по съответния въпрос, разгръщането на изследователската интрига е предпоставка за създаването на качествен научен продукт с теоретичен или практико-приложен потенциал. Точността на изказа в заглавието идентифицира актуалността, а глобализацията на изследвания проблем и придава привкус на разлятост, на теоретична неопределеност, на фундаментализъм и т.н.

Само “говорещото” заглавие презентира неизбежността на актуалността.

В тази връзка всяка изследователска тема трябва да съдържа своя логически субект (намиращ олицетворение в обекта на изследване) и предикат (определител, диференциращ признак на изследването). Ако последният има за свой предмет същността на даден феномен, то изследователският ракурс е фундаментален – налице е задълбочаване на анализа за общото. Обратно – ако се анализират страни на тази същност, определен белег, (свойство, определител и др.), то ракурсът е свързат с разширяване на анализа за единичното (вж. посочените в следващото изложение заглавия на икономически разработки на световноизвестни учени от втората половина на XX век).

Този момент е принципен и заслужава сериозно отношение особено от младите изследователи. Многобройни са свидетелствата за неособено подходящия избор на заглавие на дисертационни разработки, извършен извън правилото “Темата трябва да е съждение с логически субект и предикат”.

3. Актуалността е свързана и с **необходимостта от избор на адекватен на предмета и целта на изследването и изложението изследователски подход**, с извършване на оценки и обобщения, с извеждане на конструктивни препоръки. Това рефлексира още веднъж в начина на формулиране на темата на изследването. Ако темата е зададена общо с нюанси на наименование на лекция или на учебник, то тя не може да обслужи изискванията за извършване на актуално изследване. Колкото по-малко се отговаря в една разработка на въпросите: какво, къде, кога, защо, как, доколко, по какви причини, какви са последствията, какви са ползите и вредите и т.н., толкова тя не е адекватна на предметната област и не е актуална по съдържание.

На този фон **актуалността на всяко изследване и изложение може да се дефинира като очаквана висока степен на решаване чрез неговия резултат на конкретен проблем, а последният – като израз на породило се противоречие, което, от друга страна, намира израз в разработването на идейно-целенасочена, конкретизирана, адаптирана към конкретен обект и практико-приложно ориентирана тема.**

Актуалността е като чистия въздух за всеки организъм. Тя се вплита имплицитно в цялата изследователска инфраструктура – **веднаж**, като фази на изследователския процес (абциса на процеса) и **втори път**, като обслужващи реквизити: цел, предмет, задачи, методи, приноси, съдържание и др. (ордината на процеса). Ето защо степента на актуалност във всяка разработка трябва да се осмисля, от една страна, като номинална, априорна и, от друга – като реална, практико-приложна. Ако в началото на всяко изследване и изложение се доказва степента на неговата актуалност, то в зависимост от резултатите му (преки – като приноси и косвени – като въздействие върху други системи за които те са предназначени) тази актуалност се препотвърждава в същия вид, в намаляващ или увеличаващ се мащаб. Важно място в този процес има качеството на извършената изследователска дейност, намиращо проявление в получения и приложен неин резултат.

Актуалността като предвестница на приносите във всяко изследване може да се разгледа и в аспекта на най-общото развитие на предметната област на икономическото знание на XX век /2/. Обобщените насоки могат да бъдат разбрани само на фона на наличните през миналия век комплекс от условия. **Първата група** са фундаменталните условия. Към тях могат да се отнесат, **първо**, създаването и началото на отмирането на тоталитарно-социалистическата обществена система и разместването на социалните пластове в глобален и локален аспект; **второ**, наличието на две войни; **трето**, интензивна реверсия в съществуващите основни парадигми: свободна конкуренция по модела на Адам Смит, господството на държавното регулиране и съвременният ортодоксален утопизъм (пазарно регулиране, непазарно регулиране и техният коректив – гражданското общество). **Втората група условия** са свързани с редица текущи изменения, някои от които с дълбоко конструктивен характер. **Първо**, суровинният проблем (дефицит) породи необходимостта от признаването на еднаквата значимост на всички фактори на производството независимо от икономическото развитие на отделните страни, т.е. тези богати на природни ресурси страни са равнопоставени с държави с огромен активен веществен икономически потенциал. **Второ**, интензивно нараства ролята на новите стратегически ресурси: човешки капитал, предприемачество (в т.ч. иновациите), нематериални активи, информация и др. **Трето**, осъществи се преход от конкуренция към сътрудничество, от преразпределение на пазара към формиране на нови пазари и др. **Четвърто**, реализира се експанзия на новата икономика на знанието, намерила идеален образ в еуфоричното навлизане на виртуалността с нейните информационни и комуникационни потоци и създаване на виртуални предприятия.

Само на този фон могат да се очертаят стратегическите насоки на развитието на световната икономическа наука като израз на нейната актуалност, подчинена на разрешаването на редица противоречия и спонтанно възникнали кризи на общественото и икономическото развитие през миналия век и особено през неговата втора половина. Този процес намери **разнострани проекции**, в т.ч. и като предмет на интензивни разработки.

Първо, на основа на аксиомата, че **държавата и пазара са еднакво несъвършени алтернативи**, експлозивно се задълбочиха изследванията на институционализма и конкурентните пазари. Основното в направените анализи се отнася до развитието на политическия пазар (обществен избор), на непазарното регулиране (обществен ред) и на тоталното икономизиране на всички процеси (икономически империализъм). Изненадващо за носталгията по класическата нагласа се явяват заглавията на произведения на редица световноизвестни автори: **Теодор Шулиц**: Икономическа стойност на образованието /1963/, Икономика на семейството-брак, семейство, човешки капитал и раждаемост /1974/; **Франк Хаан**: Общ конкурентен анализ /1982/; **Гордън Тълок**: Обществената дилема: икономическата теория на войната и революцията /1974/, Съдът на изпитание: теория на правните процедури /1980/; **Гунар Мюрдал**: Отвъд държавата на благоденствието /1960/, Азиатската драма: изследване върху бедността на народите /1968/; **Ричард Познър**: Икономически анализ на правото /1977/, Икономика на справедливостта /1981/; **Епъртая Сен**: Колективен избор и обществено благосъстояние /1980/, Избор, измерване и благосъстояние /1982/; **Ричард Мъсгрейв**: Теория на публичните финанси /1959/, Класици в теорията на общественото финансиране /1958/ и др.

Второ, развитието на социокултурния процес, където икономическите отношения бавно, но сигурно подкопават социалния генезис на дейностите, като в същото време ги икономизират и активират. Сред по-известните представители на това направление и някои от техните книги са: **Уилям Баумол**: Икономика на благосъстоянието и теория на държавата /1965/, Изпълнителските изкуства-икономическата дилема /1966/; **Гари Бекър**: Икономика на дискриминацията /1957/, Човешки капитал /1964/, Трактат за семейството

/1981/; **Кевин Боулдинг**: Икономика на мира /1945/, Икодинамика /1978/; **Самюел Боулз**: Планиране на образователни системи за икономически растеж /1969/, Образованието в капиталистическа Америка /1976/; **Джеймс Бюканан**: Търсене и предлагане на публични блага /1968/, Теория на политическия избор: политическо приложение на икономическата наука /1978/; **Ронълд Коус**: Британското радиоразпръскване: изследване върху монополизма /1950/, Проблемът за обществените разходи /1960/; **Фриц Махлуп**: Производство и разпределение на знанията в САЩ /1962/, Знанието, неговото създаване, разпределение и икономическо значение /1981/; **Джейкъб Минцер**: Образование, опит, заплащане /1974/; **Мартин Велдстайн**: Икономика на здравеопазването /1979/, Болнични разходи и здравно осигуряване /1981/; **Лудвиг Мизес**: Човешка дейност: икономически трактат /1966/; **Лайнъл Робинс**: Университетът в модерния свят /1966/, Ревизия на висшето образование /1979/ и др.

Трето, икономически растеж и делови цикли. В този аспект са публикациите на редица известни икономисти: **Ирма Аделман**: Теория и цели на икономическото развитие /1968/, Теория на икономическия растеж и развитието /1974/; **Артър Бърс**: Измерване на деловите цикли /1946/, Деловият цикъл и променящият се свят /1969/; **Джон Гълбрайт**: Съвременната конкуренция и бизнес-политика /1938/, Икономическа наука и обществени цели /1975/; **Едуард Денисън**: Източници на икономически растеж в Съединените щати /1962/, Отчитане по-бавния икономически растеж-Съединените щати в 70-те години /1979/; **Евсей Домар**: Есета по теория на икономическия растеж /1957/; **Михаил Калецки**: Есета по теория на икономическите колебания /1939/, Теория на икономическата динамика /1965/; **Янош Корнай**: Антиравновесие /1975/, Икономика на дефицита /1980/; **Саймън Кузнец**: Вековни движения на производството и цените /1930/, Съвременният икономически растеж – темпове, структура и обхват /1966/; **Василии Леонтиев**: Изследване върху структурата на американската икономика /1953/, Бъдещето на световната икономика /1977/; **Артър Люис**: Теория на икономическия растеж /1955/, Анализ на икономическия растеж в Нигерия /1967/; **Ян Тинберген**: Стратегическо изпробване на теориите за бизнес циклите /1968/, Математически модели на икономическия растеж /1962/; **Рагнар Фриш**: Концептуални проблеми, импулсивни проблеми в динамичната икономика /1933/, Четива за бизнес циклите /1965/ и др.

Четвърто, финансови пазари и монетарна политика. Представители на това направление са: **Хари Джонсън**: Пари, търговия и икономически растеж /1962/, Есета по парична икономика /1972/, Макроикономиката и паричната теория /1972/, Паричният подход в платежния баланс /1976/; **Дон Патинкин**: Пари, лихва и цени – интеграция на монетаристическата теория и теорията на стойността /1965/, Изследвания по монетарен икономикс /1972/; **Робърт Трифин**: Еволюция на международната монетарна система /1964/, Златото и доларовата криза вчера и днес /1978/; **Алвин Хансен**: Монетарна теория и фискална политика /1949/, Фискална политика и бизнес цикли /1941/, Доларът и международната монетарна система /1965/ и др.

Пето, математизация и компютързация на стопанските и социалните системи, с важни представители: **Робърт Дорфман**: Линейно програмиране и икономически анализ /1958/; **Пол Дъглас**: И пак за производствената функция Коб-Дъглас /1976/; **Лоурънс Клайн**: Увод в иконометриката /1962/; **Робърт Клауър**: Въведение в математическата икономика /1957/; **Джейкъб Маршак**: Икономическа информация, решения и прогнози /1977/; **Оскар Моргенщерн**: Теория на игрите и икономическо поведение /1964/, Математическа теория за разрастващата и свиващата се икономика /1976/ и др.

Шесто, пространствена икономика, с представители: **Уолтър Изард**: Месторазположение и териториална икономика /1956/, Пространствена динамика и

оптимално пространствено и времево развитие /1979/; **Робърт Дорфман**: Устройство на системи за водни ресурси /1962/, Икономика на околната среда /1972/ и др.

Седмо, развитие на международните отношения и глобализацията, с основни представители: **Джейкъб Вайнар**: Изследване по теория на международната търговия /1956/; **Ярослав Ванек**: Международната търговия и икономическата политика /1962/; **Хари Джонсън**: Международна търговия и икономически растеж: студии по чиста икономика /1958/; **Чарлс Кинделбергер**: Международна икономика /1979/, Международно краткосрочно капиталово движение /1937/, **Фриц Махлуп**: Международна търговия и мултипликатор на дохода /1943/, История на идеята за икономическа интеграция /1977/; **Джеймс Мид**: Теория на международната икономическа политика /1951 и 1955 г./; **Гунар Мюрдал**: Международна икономика: проблеми и перспективи /1956/; **Бертил Олил**: Междурегионална и международна търговия /1967/ и др.

Какво в посочените заглавия може трудно да се отрече?

а/ Прозиращата симбиоза между теоретични решения и практически приложения.

б/ Актуалността и значимостта на представените изследвания, някои от които донесли на техните автори Нобелова награда за икономика.

в/ Модернизиране на икономическото знание в посока на неокласическия синтез, прагматизма и пространственото му разширяване във всички сфери.

г/ Ясно открити две групи заглавия: по фундаментални въпроси – по-общи, отнасящи се до същността и категориалната система, и по-частни въпроси – по-целенасочени и отнасящи се до разширяване анализа на белези и усъвършенстване на понятийния апарат.

Посоченото е доказателство за присъствието на актуалността като част от стартовия тест на всяко научно изследване.

Надеждност

Надеждността е черта на всяко изследване и изложение. Тя може да се разглежда като следствие от действието на редица фактори. Това се идентифицира по различни начини.

1. Чрез разглеждането на изследователския процес като аналог на класическо управленско решение. Ако се използват /3/ обобщенията на Н. Орлов за жизнения цикъл на всяко изделие (т.е. изследователския процес като изделие), то в него могат да се обособят следните **етапи**:

- потребност от изследване;
- налично изследване – маркетингово проучване на извършеното до момента по предметната област на проучването;
- алтернативи на иновационното съдържание на наличната идея (хипотеза);
- концептуални решения на възникналата ситуация: използване на готови решения; използване на известни решения към създалата се ситуация; усъвършенстване на наличните решения; използване на нови принципи на действия и генериране на нови решения;
- внедряване на тези решения (организационно-управленски и икономически решения: технико-икономическо задание; разработването на идеен проект; разработване на технология (процедура), апробиране на процедурата (експериментални условия, реални условия), разработване на действаща технология; експлоатация на тази технология; определяне на съдбата на завареното състояние;
- остатъчно използване на амортизираното знание;
- елиминиране на амортизираното знание.

На този фон могат да се обобщат две **следствия**, които имат непряко отношение към надеждността:

- познаването на жизнения цикъл на създаване и използване на научното знание е задължително условие за неговото ефективно възпроизводство, в т. ч. и за мениджмънта на това знание;

- необходима е специална подготовка на изследователите по въпросите на аналитичния процес с оглед на създаване на висококачествен продукт.

2. Ако продължим аналогията по отношение на **основните изисквания** за създаването на промишлени изделия /4/, то за изследователския продукт – с някои допълнения, те са:

а/ Съществуването на икономически и социално **приемливи условия** за създаване и използване на изследователския продукт.

б/ **Приемственост** на знанието: критично осмисляне и използване на предшестващото знание и отчитане на законите за неговото надграждане.

в/ **Ефективност** на новото знание: пълно съответствие с необходимостта от изследване на даден феномен (съвпадане между цел на изследването и потребност от него); оптимално удовлетворяване на всички изисквания и ограничения.

г/ Осигуряване на **икономичност** от използването на генерираното знание и неговото по-нататъшно възпроизводство

д/ **Надеждност** на възпроизведеното знание – способността му да изпълнява функционалното си назначение, като запазва проектираната ефективност на своето функциониране и следователно организира жизнения си цикъл със следните признаци: безотказност в покриване на предметния си обект; продължителност на функциониране; поддържане на генерирания ефект; адаптивност към изменение в ситуацията, дълготрайност и др. Тази надеждност се проявява в **три направления**: трайност-прилагане в определен период от време и генериране на необходимата полза; безотказност – бездефектна работа в системите в които се използва това знание; ремонтпригодност – възможност за бързо изменение с най-малки остатъчни негативни ефекти.

В друг аспект тази **надеждност означава още**:

- строго ограничаване на предмета на изследването в тематично, времево, регионално и потребителско пространство;

- целеполагането на анализа в определена научна парадигма;

- максимално осмисляне на генерираните по предмета на изследването до момента решения и внимателно оценяване на тяхната полезност;

- дефиниране на система за мониторинг на апробацията на достигнатите резултати при експлоатацията на създаденото знание.

Към практически **приложимите възможности** за надеждност могат да се отнесат още:

- възможно най-пространствено и задълбочено изследване на предмета;

- използването на аргументирани доказателства на защитаващите тези;

- пригаждане на решенията към възможностите за тяхното приложение в практиката;

- възможно опростена конструкция на наличните решения, за да бъдат те по-лесно разбирани от потребителите и ефективно прилагани;

- моделна апробация на получените резултати.

Препоръки за осигуряване на надеждността са:

- възможно най-пълно обхват на критично проучената литература;

- възможно най-широко проучване на алтернативните методи за извършване на анализ;

- преоценяване на изследователските решения при всеки последващ анализ с оглед на тяхното прецизиране.

е/ Организиране на **качествен изследователски процес** чрез надежден:

- избор на тема;

- избор на подходяща структура на изследването;

- избор на адекватни на предмета и целта методи;

- избор на целеположена към предметната област литературна справка;
- избор на подходящ стил на изучаване и стил на излагане на изследователската материя;
- избор на разумен срок за постигане на изследователския резултат.

ж/ **Миниатюризация** на анализа чрез неговото фокусиране върху главното съдържание и изграждащите го гнезда: глави и параграфи.

Риск

Със самостоятелно значение за предстартовия тест на всяко изследване и изложение е решението на въпроса за **оценяване на риска за изследвателя**.

Всеки избор е израз на осведоменост, опитност и донякъде на късмет. Изследвателят ще пожъне успех, ако генерира чрез анализа оригинална информация за даден обект и е пръв в този процес. Равнището на риска е обратно пропорционално на степента на разбиране на предмета на проучването от изследвателя и на идеята на изследване – от читателя /рецензента/. В сила е и правилото, че колкото си по оригинален, толкова си по-неразбран, колкото си по-пръв в пространството на даден изследователски предмет, толкова хоризонтът е по-благоприятен за реални новости. В същото време, колкото е по-очакван даден резултат, толкова повече се омаловажава приносът на неговия създател. Ако изследвателят е изпреварен, той не може да разчита на сериозен успех, вторите в науката (при равни други условия) са почти винаги губещи.

Рисковият проблем на всяко изследване се проявява в следните няколко **пункта** /5/:

1. Изследвателят не трябва да допуска загуба на своя **приоритет** в изследваната област. Рискът се състои във възможността да се изпусне инициативата и се загуби предимството пред останалите анализатори на съответния проблем. С това се намалява степента на индивидуалната актуалност на изследваната тема за автора.

2. **Липсата на единно мислене** в обществото по анализирания проблем също поражда риск за изследвателя, което продуцира неразбирането му от неговите читатели и опоненти – оригиналната му идея се отхвърля. Това се случва обикновено с тестването на прекалено екстравагантна идея, която се лансира без необходимата теоретична аргументация и проверка в практиката.

Не са редки случаите (за жалост) когато рискът се провокира от политически мотиви.

3. Възприетата новост трябва да бъде **актуална за по-продължителен период от време и/или да се отнася до определящия брой на случаите в изследваното направление**. Ако новостта не отговаря на горепосоченото, тя кумулира сериозен риск за изследвателя. Например, каквато и разработка да се напише по въпросите на икономиката и организацията на колежанското образование в България (с което, **първо**, са свързани само с 6-7% от студентите и, **второ**, то не се възприема сериозно нито от политиките, нито от потребителите – друг е въпросът дали това е правилно), то ще се приеме трудно от обществеността. Въпросът е прекалено специализиран, за да бъде обстойно коментиран. Това е един от пунктовете, в които нашата образователна система ще направи невероятен пропуск, ако не запази и реорганизира колежанската форма.

4. Известен риск съществува да се пише по въпрос, който **вече е решен**, или да се анализира процес, по който има направени задълбочени изследвания. В този смисъл често в научните среди се говори, че се “открива” отново топлата вода или електричеството. Този момент е свързан с правилния избор на темата, а в по-общ план – с нейната безусловна актуалност.

5. Организирането на изследване по тема, по която **работят мнозина** и е с тенденция да бъде решена бързо, крие подмолни рискове, които са свързани с диференцираното

изследователско пространство. Изследователят може да организира сериозни проучвания, но след като е изпреварен от други (и особено ако предметната област се покрива), извършеното губи част от своята полезност.

6. Рисков за изследователя е **изборът му на използвана литература, показаното уважение към направеното по въпроса до момента, адекватността между избраните методи на изследване и на изложение и особеностите на изследователския предмет, качеството на извършената експериментална проверка на резултатите** и др. Съвършено ясно е, че между горепосочените страни трябва да има съвместимост, изследователят да уважава решенията на своите предшественици и в същото време да отстоява своята научна независимост. Той трябва да бъде безпристрастен към мнението на останалите творци по даден въпрос, но в същото време трябва да го разглежда критично в името на търсенето на истината за “нещата в себе си”, като се абстрахира от личността на автора на противоположното мнение.

7. Риск за изследователя е допускането на **фатални грешки**: плагиатство, недостатъчно познаване на анатомията и физиологията на изследователския процес, използване на некомпетентни консултанти и несъответстващи на анатомията и физиологията на изследваните връзки методи и др.

Рискът е част от търсенето на собствената гледна точка от изследователя. Той е в неопределеността, а тя е част от нашето ежедневие. Ето защо трябва да го отчитаме и да полагаме стремеж да го елиминираме.

ИЗБОР НА ОБЩИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ СРЕДСТВА И ОБСЛУЖВАЩА СИСТЕМАТИКА

Средствата на научното изследване характеризират механизмите и способите, с помощта на които се анализират процесите и явленията в природата, човека и обществото, респективно законите на тяхното функциониране и развитие. Те се изграждат от два елемента: **стил на научното познание и обща методология на творческия процес. Обслужващата систематика** се отнася до подреждането на изследователския процес (проучване и изложение) като система. Посочените моменти са съотносителни с конкретния предмет на изследването, в конкретния случай показан като **икономическа система**.

Стил на научното познание

Стилет на научното познание се основава, **първо** на богатството от налични знания за предмета на изследване, **второ**, на потенциала на индивида за прилагане на възможната методология (налична или нова), **трето**, културата на мислене и писане на автора, неговите възможности и нагласи за познавателно-творческа дейност.

Културата на мислене се изгражда от стил, обосноваване, аргументация и контрааргументация, богатство на езика и на изразните средства и комуникативност на мисленето.

Стилет на мислене се дефинира като сложил се система от реквизити (принципи и обществено признати нормативи), от които изследователят се ръководи при използване на своите мисли. Стилът се фиксира в понятийно-категориалния апарат и философско-методологическите параметри (господстващи философски и други идеи-идеали за научност, теории, методи и др.).

Обосноваването и аргументацията е построяване на мисълта с оглед достигане до истината: извеждане на знанието от определени предпоставки, привеждане на аргументи в потвърждение на създаденото ново знание.

Въпросът за стила на научното познание е изключително пространствен /6/ и е предмет на редица сериозни и дълготрайни дискусии. За настоящия анализ като илюстрация на това привеждаме няколко основания.

а/ Херман Волф /7/ още в 80-те години на XIX век формулира 4 процеса на мисленето: аналитичен, обединяващ, рефлексивен и умозаключителен. Чрез функцията на възприемането изследователят създава своя мисловен материал, а чрез тази на логическото мислене-мисловно го обработва.

б/ Николай Грот в 1882 г./8/ доказва, че процесите на съденето (като средство на всяко съждение) са свързани с асоциация (взаимно свързване на представи), дисоциация (разграждане на тези представи) и дизасоциации (разпадане на асоциацията на съответни части), докато тези на умозаклучението – с ингерация (обединяване), дезинтеграция (разпадане на единното цяло) и диференциация (обособяване на части в цялото).

в/ Густав Тайхмолер /9/ разглежда мисленето като разбиране чрез понятия, съждения и умозаклучения. Според него понятието съдържа “точките на отношението”, съжденията показват схващането и различаването на понятията и техните взаимни отношения, а умозаклучението представлява обгръщане на двете релационни точки чрез някакво средно отношение, което ни продуцира нова мисъл.

г/ Вилхелм Шупе /10/ твърди, че всяко съдене е средство на познанието, то е определяне на една даденост, а всяко определяне е едно изясняване.

Тези основания не се нуждаят от коментар. Те са само йероглиф от творческите търсения от автори на стила на познание и доказателство, че последният е функция на доброто познаване на логиката от изследователите. А това е вече сериозен дефицит на съвременния български творец.

Обща методология на творческия процес

Методологията е наука за метода, съвкупност от принципи и инструменти на научния анализ.

В друг аспект /11/ тя се дефинира като мислителни и предметно-оръдийни операции, насочени към получаване, проверка и изграждане на ново знание за определени обекти.

Методологията, според Н. Орлов /12/, е процедура и съвкупност от основни принципи за научно действие, програма за целенасочено действие за постигане на изследователската цел.

В трети аспект тя е съвкупност от: методи, процедури, технология на действие, принципи за използване на различни ситуации за постигане на целите на творческата задача.

Методологията **се изгражда** от:

- анализ на поставената задача;
- обобщаване на конкуриращи се алтернативи за нейното решаване;
- разработване на проект за решения;
- анализ на изпълнимостта на проекта;
- онагледяване на проектното решение и на неговите детайли;
- разкриване, обяснение и описание на функции, структури, координация и взаимодействия в проектирания обект;
- анализ на ефективността от генерираните решения.

Елементите на общата методология, пренесени върху изследователския продукт, са:
-инфраструктура на изследването и изложението (обект, предмет, цели, задачи, хипотези и др.).

- изходна парадигма – светогледна насоченост;
- научна система на анализирания предмет: предпоставки, основни положения, категории и понятия;
- научни обяснения, общи схващания и специфика;
- евристични подходи (научни методи) в изследователската дейност;
- научни уговорки – резултати извън собствената научна област;
- исторически генезис на въпроса-философско-научна критика.

При тази постановка методологията се изгражда от **шест дейности**:

- формиране на логиката на излагане на главното в генерираната нова информация от изследователската дейност;
- оценяване на методите на изследователския процес;
- координиране и субординиране на интердисциплинарните връзки в този процес;
- осмисляне на фундаменталността и произтичащите от нея принципи (изводи);
- разкриване на историческия генезис на проблема;
- извършване на конструктивна критика на съществуващите тези.

Методологията има и друга страна – неизбежните **елементи на изследователския процес**:

- направеното до момента;
- интуицията за потенциалната новост;
- въображението и импровизацията;
- емпиризмът и собственият опит.

Отделните автори обясняват всеки по свой начин **връзката между методология и метод**.

Първият е, че методологията на анализа се състои от използваните методи и учението за тях.

Вторият е, че тя е само наука за метода.

Третият – тя е наука, която се изгражда от три елемента:

а/ **Генерираните методи** за извършване на научни изследвания.

б/ Генерираните общонаучни и конкретнонаучни **закони, категории и понятия** във функциите си на символни форми за обяснение на икономическата действителност.

в/ Богатството от изследваните **страни на конкретния предмет**: съдържание, структура, цели, задачи, роля, място в системата и др.

Методът е отделният инструмент, път към нещо, ред на дейности за постигане на определени цели, мислителна технология за научно познаване или преобразуване на действителността, средство; а **методиката** – процедурите по използване на метода.

Методът е път, способ, средство за теоретично изследване. Той характеризира душата на всяко изследване.

Методът може да се дефинира най-общо като **синтезирано приложение на емпирични или теоретични знания за решаване на дадена задача**.

В съдържателно отношение всеки метод се изгражда от правила, прийоми и процедури на мисленето и действието. В този смисъл той показва начина на решаване на дадена задача, в т. ч. и за създаване на ново знание. Генетично той е адекватен на определена теория, т.е. всяка истинна теория се прилага на основа на определен метод.

В научното (абстрактното, логическото) познание и обикновеното знание (сетивното, емпиричното) се използват общологически (валидни и за двете страни) методи и методи на научното познание (приоритетни за първата страна).

Изборът и прилагането на изследователски методи е функция на особеностите на анализираната система и поставената задача на изследването. В този смисъл изследванията в областта на икономиката и управлението трябва да се основават на някои от главните особености на икономическата система, която е по-общ обект или конкретен предмет на изследване.

Изследването и изложението като сложна система

Системният подход е изследователската палитра на всеки автор. Нещо повече, неговата важност се превъплащава в създаването на специален клон от наукознанието – ”системология”. Този подход е интегриращ за всяко изследване и изложение. В аспекта на системологията /13/ то е, първо, **съвкупност от свойства на изграждащите го компоненти; второ, процеси на тяхното създаване; трето, анализ на наследството и практиката по дадения проблем; четвърто, генериране и използване на новото знание; и пето, ликвидация на старото (амортизираното знание)**. Това формира системата на всяко научно изследване: множество изграждащи го елементи, взаимовръзка между тях (структура и поведение – функциониране) и постигната цел – създаден научен продукт. С последното е свързано често срещаното в рецензиите твърдение, че е налице цялостно изследване на конкретен предмет с определена теоретична и практико-приложна стойност. Това прави проектът на изследването сложна система.

Целенасочеността на системата на изследването и изложението се изразява в неговата хипотеза, цел, задачи и очаквани – постигнати резултати (приноси). Изследването е многоразмерна (голяма, сложна) система, защото изпълнява разнообразни функции, информацията по него като правило е интердисциплинарна, негови елементи (при всички случаи приносите) са част и ще станат част от други системи; полезността му се определя от редица стохастични процеси (нейното прецизно предсказване в определен период от време е невъзможно), намесата на човек и социална система в прилагането му е неизбежна, функционирането му на пазара на идеи е свързано с конкуренция, монополът на тези идеи е функция на авторитети и др.

Ако изследването и изследваният предмет са системи, тогава към неговото създаване се пристъпва чрез системен подход. Това ще **означава** /14/:

- Изследване на зависимости и връзки между отделните елементи на възприетия изследователски предмет и тяхното изложение в адекватна на природата им система.
- Разкриване измененията на системата в резултат на нейната еволюция и на промени в отделните и части.
- Анализ на новите качества на системата и нейното поведение (функции).
- Определяне на оптималните параметри на функциониране на системата и излагане на главното в нейния режим на приспособяване към новите условия.

В изследователски аспект осмислянето и изложението на изследването като система **предполага:**

1. Разкриване на неговите цели и задачи в контекста на априорното възприемане на определена хипотеза/хипотези.
2. Разработване на алтернативни способности за постигане на поставените цели под формата на задачи, методи и възприета структура на изследване.

3. Идентифициране и осигуряване на необходимите ресурси за постигане на целите на изследването (информационни, финансови, трудови, експериментални и др.).

4. Разработване на изследователската решетка на изследването – кореспонденции между заглавие, цели, задачи, хипотези, приноси, методи, методики, органичения, критерии за истинност, налични и нови алтернативи, форми на приложение на приносите и др.

5. Определяне на полезността на изследването като приложено в системите, за които то е предназначено.

При прилагането на системния подход в решаването на изследователска задача трябва да се съблюдават **няколко положения**:

1. Синергизъм в отделните части на разработката, т.е. тяхното ориентиране (фокусиране) към постигането на предварително зададената цел.

2. Моделно портретиране на изследваната система (предмет) с оглед разкриване на реално функциониращите връзки и състояние, общо и по изграждащите я елементи, на нейните йерархични равнища и други.

3. Идентифициране на вътрешните (самоуправленски) и външните (ограничителни) фактори, детерминиращи функционирането на изследвания предмет.

4. Измерване на връзки и зависимости при различни алтернативни състояния на изследваната система и избор на решение за нейното трансформиране в такава от друг ранг.

Главното в икономическата система

Като се използват някои от решенията в теорията на системите /15/, могат да се определят редица основни особености на икономическите системи.

Неопределеност. Тяхното функциониране е израз на действието на множество фактори от различно естество: стопански, социални, психологични, природни, политически и др. В съвкупност те се характеризират с кохезия и стохастичност.

Йерархична и функционално-структурна сложност. Морфологията на системата е изградена на принципа на хоризонталата като създаване на структура, подчинена на определена цел, а по вертикалата – чрез наличие на координация и съподчиненост във връзка с функционирането на система от по-общ характер (регионална, национална, глобална и др.), чиито функции са императивни за изграждащите ги системи.

Динамична структурируемост и декомпозируемост. Измененията в потребностите на обществено-икономическото развитие предопределят последващо активно разделение на труда в общност и подробности на основа на специализацията, комбинирането и кооперирането, което налага формирането на нови елементи на стопанската система (нови производства, подотрасли и отрасли; ново професионално разделение на труда; нови връзки в системата и др.).

Граници и устойчивост на системата. Границите на стопанската система са едновременно точно определени и размити. Това предопределя формирането не само на отрасли, но и на сфери на функциониране. Системата е устойчива само в границите на рационалното изпълнение на своите функции – ако чрез нея не се задоволяват като количество и качество наличните потребности, тя се превръща в трансформираща се система.

Регулиране. Системата функционира по собствени природни на нейната същност закони, които обществото опознава и привежда своето поведение в съответствие с техните изисквания. Реализират се два глобални вида регулиране: пазарно и непазарно (държавно). Гражданското общество заема самостоятелно място в този процес.

Динамичност и инерционност. Икономиката е сложна динамична система. В същото време тя проявява и инерционност във фазите на стопанския цикъл. Ако тази инерционност се продължава от оживление и подъем, това е позитивно за развитието, а ако тя е признак на останалите фази (криза и депресия) – тогава се задълбочават разрушителните противоречия.

Невъзможност за пряко експериментиране. Стопанските системи са напълно “резистентни” към всякакви тотални експерименти поради реална опасност от своето разрушаване. Ето защо провежданите експерименти се извършват към модели на системата или към част от нейното “тяло”, но при много строг контрол на параметрите на нейното развитие.

Лагова координата. Стопанските системи реагират на външните въздействия (в т.ч. и на иновациите като ускорител на техния динамизъм) с известно изоставане, което означава, че иновативният момент трябва да има извързващ на очакваните бъдещи неблагоприятни изменения характер. Това е израз на консервативността на тези системи.

Алтернативност на ресурсите. В стопанските системи ресурсите се използват в определена комбинация в името на осъществяването на тяхната целева функция – задоволяване на потребностите при икономично функциониране.

Тези реквизити на икономическата система предопределят някои **по-съществени особености** в стила, методологията и систематиката на икономическото изследване и последващото го изложение.

1. Предмет на анализ са дефицитни до сега сфери на икономическото познание като социокултурните дейности, семейството, човешкият капитал, дискриминацията, политическият пазар и др. Във функционален разрез са изключително актуални проблемите на политическата основа на икономическите решения, съотносителността в стопанската система, рискът в стопанството, трансформиращите се стопански системи, конвергенцията и дивергенцията на икономическото знание и др. Там, където анализиратите процеси са относително нови, се генерират интензивни научни приноси с фундаментален характер, а където те са традиционни – само някои допълнения под формата на потвърдителни факти, нови доказателства в потвърждение на известни неща и др.

2. Изследователите трябва да притежават икономическа култура на мислене, съчетаваща аргументи и контрааргументи с интердисциплинарен характер, което съответства на реално протичащото взаимно обуславяне между икономически, природни, социални, политически и пр. процеси. Това предполага наличието в изследователите на възможна енциклопедична подготовка.

3. “Опасността от преоткриване” на известни икономически новости предполага ретроспективност в изследователския подход. Няма и не може да има зряла икономическа наука, ако нейните творци не уважават достиженията на своите предци. А те са огромни.

4. Чести опити за “лека слава” са анализи (и при това определящи) на редица изследователи, базирани върху правната уредба на даден феномен (процес или явление). Това не винаги е оправдано. Икономическата наука изследва закономерностите на икономическото движение такива, каквито са в действителност, а не каквито са в общественото съзнание, предметно идеално във функциониращата правна система. “Портретирането” на нормативната уредба като икономическо знание е допустимо само за целите на нейното усъвършенстване, в смисъл – нейното по-точно съответствие с реалната икономическа действителност. Останалото е само безплодно наукообразно облаче. Нека не се забравя, че тази уредба е само “дрехата, с която се облича икономическата необходимост”.

5. Възприемането само на чисто кабинетен подход в изследването, без връзка с “третото око” – практиката, е ненужен компромис, компрометираща икономическата наука

авантюра. Изследването на предмета по литературни източници и практическо проявление трябва да протича паралелно. Самоцелото идеализиране на теорията и практиката е толкова вредно, колкото и липсата на необходимото икономическо знание.

6. Няма съмнение, че между метод на изследване и метод на изложение съществува разлика. Тя се поражда от различните цели и задачи на тези две съставки на изследователския процес, базиран на един и същ изследователски предмет. В единия случай (изследването) доминира анализът, дезагрегацията, дедукцията, а в другия – синтеза, индукцията. Налице са приоритети в използването на отделните разновидности на системния подход в изследването и изложението: системно-целеви, системно-елементен, системно-структурен, системно-функционален, системно-комуникативен и др.

ЛИЧНОСТНА КОНТЕКСТУАЛНОСТ НА НАУЧНОСТТА В ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИЯ ПРОЦЕС

Научността е съдържателна характеристика на всяка дейност и се характеризира с използване на създаденото научно знание в социалната практика. Изследователският процес е лаборатория за създаване на продукти, чието прилагане повишава научността на жизнената дейност.

Обща схема на главното в научното изследване

Научното изследване е процес на взаимодействие между изследовател и проучван предмет, при което се идентифицират нови признаци на заобикалящия свят. То е латентен процес и се активизира през периоди на интензивна трансформация на социалните, икономическите и природните процеси и явления. Природното бедствие може да индуцира създаването на нова технология, войната – на нови продукти и т.н.

В субектната си страна всяко научно изследване предполага наличието най-малко на изследовател и предмет на изследване. В процесуален смисъл то е непрекъснат процес на **субективизиране на обективното** (кореспонденция между субект и обект и генериране на ново знание, най-общо на някакъв нов смисъл) и **обективизиране на субективното** (въздействие на субекта върху обекта чрез прилагане на създадения продукт). Това във философията е известно като теория на образите. В ресурсен аспект то изисква наличието на редица условия – лаборатории, технологии, техническо оборудване, информация и др.

Тези страни формират отразяващата верига на генериране и прилагане на знанието.

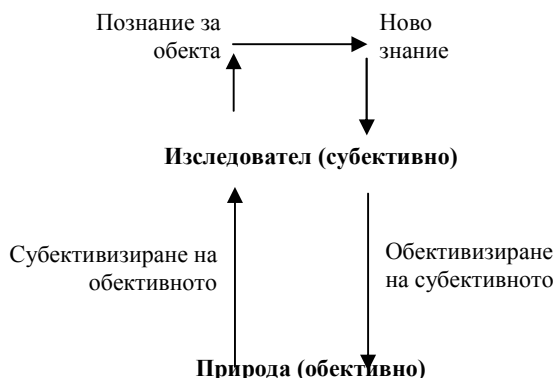

Схема 1. Отразяваща верига на генериране и прилагане на познанието

Посочените в схемата връзки са общоприети и широко дискутирани в литературата /16/ по методология на научно-изследователския процес. Те изразяват фундаменталната функция на човека (и обществото) да изучава околния свят и да изгражда адекватни на неговата природа начини за собствено въздействие, функциониране и развитие. Процесът на субективизирането е в същото време процес на изследване на съответния предмет или явление. Чрез мисловната дейност и на основа на наличните изследователски инструменти (анализ, синтез, дедукция, индукция, трибология и др.) се изучава конкретният предмет и се генерира ново познание за него. Спектърът на съдържанието на това познание (теоретични обобщения, приложни тенденции, нови методи и др.) може да бъде разнообразен: ако фокусът е върху същността, се създава фундаментално знание, генерира се основен идентификационен признак, формулират се неизвестни до момента свойства и др.; ако анализът има пряка връзка със съдържанието, се откриват нови, изграждащи предмета на изследването елементи; ако изследването е ориентирано към връзките, се осмислят нови моменти в структурата на предмета; ако анализът е насочен към целите, се откриват нови функции на обекта; ако се анализира организацията, се генерират нови форми на проявление на предмета и др.

Всичко това може да се извърши в статика, динамика, минало, настояще, бъдеще и т.н.

С важно значение е въпросът за **новостта** на всяко изследване. Тя е свързана с целенасочеността на анализа и може да приеме различни форми: идея, тенденция, закон, метод, концепция и др. /17/

Ако изследването бъде прекъснато до създаването (написването) на теоретичен продукт, се удовлетворява единствено натрапчивото его на изследователя. Изследване в този си вид (най-вече субективизиране на обективното), е самоцелно, то не носи достатъчна полза на обществото, изследователският цикъл остава незавършен. Безпрецедентното откритие, което е само информационна новост и далеч от решение на какъвто и да е практически въпрос, определя науката като потребителска сфера с полупродуктивен потенциал.

Другата страна на всяко научното изследване е неговото прилагане – обективизиране на субективното, което е друг израз на кохерентност и прагматизъм. Същността на този процес е да се индуцира полза от използването на теоретичния научен продукт за решаване на определен проблем, за ликвидирането на дадено противоречие. Това е крайният продукт на изследователския процес и венецът на творческия гений на неговите създатели.

Ако в първия случай критерият за новост се свързва със степента на доближаване на автора до истината, то във втория случай главното е видимото (предметното) изменение на природата (създаването на полезен за обществото продукт) без да се наруши нейния суверенитет.

В друг ракурс последното означава съответствие между извършваната комплексна идейно и веществено преобразователна дейност и изискванията на законите на природата.

Така разбрана, **научността в изследователския цикъл** се идентифицира с **всяка новост (нов смисъл), генерирана пряко или косвено в априорно създадения научен продукт (т.е. добиване на принос, фиксиран в изложението) и неговото практическо внедряване (използване).**

Научността е белег на всеки труд, на дейностите във всяко общество. Всеки индивид влага научни съображения в своите действия, използва познатите му закони на природата и обществото, за да гарантира своето съществуване. В общия смисъл научността не е монопол само на научния работник, макар да е определящо продукт за неговата дейност. Всеки от нас постоянно изучава своето обкръжение, изследва това, което върши, и го прави по неговите закони.

Две неща са особено показателни и актуални в разглеждания ракурс. **Първото**, никой не оспорва катализиращото място на ползата от изследователския продукт в обществения прогрес. **Второто**, в условията на икономиката на знанието науката (най-общо) следва да бъде уважавана, развивана и прилагана. Това не е модно увлечение, а факторен източник на благоденствието, доказан в хилядолетната човешка цивилизация. Ето защо е необяснимо с нищо рационално negliжирането на науката и научните изследвания от българските управници в последните 10-15 години, което е твърде тревожно явление на съвременната ни духовност. Достатъчно доказателства за този процес са: масово закритите научни звена, липсата на средства за нормално финансиране на проекти в изследователските институти, мизерното съществуване на научния работник и неговото масово емигриране или пренасочване към друга работа и др. Един поглед към някои от параметрите / 18/ на развитието на българската наука в условията на прехода показва редица неблагоприятни резултати. /Таблица 1/.

Таблица 1

Индекси на някои от параметрите на развитието на науката в България

№	Показатели	1989 г.	2004 г.	Индекс
1.	Брой научни работници	31611	21154	68%
2.	Научни работници по научна степен			
2.1.	Доктори	10523	10143	96%
2.2.	Доктори на науките	1340	1345	100%
3.	Научни работници по научно звание			
3.1.	Академици	52	41	79%
3.2.	Чл. кореспонденти	51	53	194%
3.3.	Професори	1097	1194	109%
3.4.	Доценти	2809	4918	175%
3.5.	Старши научни сътрудници	4641	2755	59%
3.6.	Преподаватели	1149	1308	114%
3.7.	Асистенти	7188	7597	106%
3.8.	Научни сътрудници	14624	3288	22%
4.	Докторанти-брой	4857	5079	105%
5.	Защитили докторанти-брой	339		
5.1.	Доктори	271	392	125%
5.2.	Доктори на науката	68		
6.	Относителен дял на разходите за наука в националния доход /%/	3,2	0,51*	16%

Няколко са най-общите изводи. **Първият**, положителният: по някои от показателите е достигнато и задминато равнището от 1989 г. **Вторият**, безспокои намаляването на броя на научните работници с 32%, и то преди всичко за сметка на изследователските институти – броят на старшите научни сътрудници през 2004 г. намалява с 41%, а на научните

сътрудници – със 78%. **Третият извод**, поддържа се убийствен за научния фронт недостиг на финансов ресурс – намаляването на относителния дял на разходите за наука в националния доход е с 84%. Само за сравнение може да се посочи, че специалистите обосновават необходимостта от 3% дял от БВП в ЕС за 2015 година като норматив за издръжка на науката и научните изследвания, докато понастоящем средно за страните от ЕС този дял е 1,83%, при 1,93% преди присъединяването на последните 10 страни. В България този процент е 0,49%, при 1,54% за Словакия, 1,1% за Чехия, 1,09% за Унгария, 0,75% за Естония, 0,64% за Турция и др. /19/

Множественост на научността

Научността е винаги плуралистична. Тя е чадър, който предпазва действията ни от недостатъци, свързани с природата в нас и извън нас. /Схема 2/

Схема 2. Технология на създаване и прилагане на научния продукт

Приложената схема показва, че цикълът на изследване и внедряване съдържа комплекс от **предметни разновидности научност**: научност на извършените до момента изследвания на предмета; научност на наличния и използван изследователски инструментариум; научност (образованост) на изследователя по технология на извършваната от него дейност; научност в извършеното пряко проучване на изследвания предмет; научност в генерирането на междинен резултат (изследователски продукт); научност в средствата за прилагане на получения продукт; научност на процеса на прилагане на създадената новост; научност (наукоемкост) на произведения чрез прилагането на съответната новост полезен продукт и др.

Тези фиксирани страни в инфраструктурата на изследването показват степента на присъствие на научния елемент (влагане на научни съображения) в осъществяването на всяко ново изследване и прилагането на неговите резултати. Изводите от горепосоченото са няколко. **Първо**, качеството на изследователския продукт е функция на много фактори, последователно въздействащи и със синергично естество. Генерираните до даден момент високи стойности на качеството (а значи и на ползата) могат да бъдат “потребени” в следващите етапи и да не мултиплицират събирателен ефект. **Второ**, изследователят трябва да притежава множествена интелигентност, за да гарантира високо качество и приложимост на своя продукт (идея, изобретение, концепция и др.). Той трябва да познава методите на анализ, да избере подходящ предмет с явна актуалност, да притежава анализаторски качества, да има необходимия капацитет за прилагане на създадения продукт и др. **Трето**, изследователският подход е универсално средство за ориентиране на всеки в сложния лабиринт на неговото съществуване, поради което е немислимо създаване на кадри без достатъчно подготовка в тази насока.

Съществени изследователски компетенции

Изследователят трябва да притежава определен капацитет, за да може да върши качествено своята работа. Изследователските компетенции са необходимото единство от експертни знания, умения и поведение при решаването на даден научен проблем. Знанията са индикатор на теоретичната подготовка на изследователя, уменията – на моженето по отношение извършването на качествен изследователски процес (преди всичко творческо и критично мислене и действие), а поведението се свързва с нагласата за извършване на анализ, с възможността на изследователя да работи в екип.

Един опит /20/ за обобщаване на компетенциите на изследователя предполага тяхното идентифициране по основните фази на изследователския процес, обособени по определящата ги функция. /Таблица 2/

Таблица 2

Таксономия на изследователските компетенции

Познавателна функция	Репродуктивна функция	Приложна функция
Информирание	Обобщаване	Адаптиране
Анализиране	Разработване на варианти	Апробиране
Разбиране	Оценяване	Прилагане
Синтезиране	Възприемане	
Оценяване	Дефиниране	
Селектиране		

На фона на тези компетенции могат да се разработят и присъщите им действия, които са израз на търсенето на научни решения по съответния изследователски предмет /Таблица 3, Таблица 4, Таблица 5/

Таблица 3

Присъщи на познавателната функция действия

Компетенции	Присъщи действия
1	2
Информирание	Работа в библиотека. Работа с информационни комуникативни средства. Практическо изучаване на даден предмет.
Анализиране	Разкриване на наличните елементи, черти, механизъм на проявление, форми, фактори на даден предмет или явление. Разкриване на степента на разработеност на даден въпрос в литературата и неговото състояние в практиката. Разпознаване на скрито значение. Идентифициране на съставни части, факти, спецификации.
Разбиране	Разбиране на решенията по изследвания предмет в теорията и практиката. Разбиране на нерешените или частично решени те въпроси. Разбиране на контекстуалните решения. Разбиране на методологията на изследването.
Синтезиране	Извършване на групировка на събраната информация. Преобразуване на знанието в нов контекст. Извършване на статичен, динамичен, сравнителен и прогностичен анализ. Идентифициране на причини и следствия.

Продължение

1	2
Оценяване	Сравняване на синтезираната информация с цел разграничаване на идеи. Оценяване на значението на теории, хипотези и аргументи. Валидизиране на истинността на предлаганите от други автори новости.
Селектиране	Обобщаване на възникващите проблеми. Обобщаване на наличните решения за тяхното отстраняване. Обобщаване на нерешените въпроси като предмет на бъдещо анализиране. Селектиране на методология за евентуално изследване.

Таблица 4

Присъщи действия на репродуктивната функция

Компетенции	Присъщи действия
Обобщаване	Обобщаване на нови черти, решения, механизми и др. Свързване на отделните обобщения в система.
Разработване на варианти	Визуализиране – разработване на варианти за новости в извършеното изследване. Разработване на варианти за решения с практическа значимост.
Оценяване	Избор на критерии за оценяване. Извършване на оценка на научни резултати.
Възприемане	Валидизиране на истинността на предлаганите новости в теоретичен и практически контекст. Идентифициране на формите и метричната система на потенциалния (създадения) научен, социален и икономически ефект.
Дефиниране	Финално дефиниране на новостите. Дефиниране на насоките за бъдещи изследвания. Дефиниране на насоките за прилагане на новостите. Дефиниране на методите за оценка на тяхната полза.

Таблица 5

Присъщи на приложната функция действия

Компетенции	Присъщи действия
Адаптиране	Приспособяване на създадената новост за внедряване в конкретна система. Изработване на опитен образец.
Апробиране	Пробно изпитване на опитния образец. Нанасяне на необходимите корекции.
Прилагане	Масово прилагане на новостта.

Комплексът от горепосочените действия позволяват да се потърси широкообхватна система от изследователски умения, които са необходими на всеки творец от научния „жанр“.

От гледна точка на съдържанието на изследователския процес могат да се формират следните няколко **групи умения**:

1. **Умения за анализиране и синтезиране на проблеми** в научната литература и социалната практика: събиране на информация, обработка на информация, систематизиране на информация (контробно-оценъчни умения), обобщаване на идеи, целеполагане на анализа и др.

2. **Умения за креативно мислене:** свързване на процеси и идеи, избор на методи за анализ и изложение, синтезиране на алтернативи, критично осмисляне на идеи, избор на печеливша алтернатива (генериране на нови идеи), осъществяване на връзка между отделни, на пръв поглед независещи един от друг феномени, обобщаване и оценяване на приноси, самокритичност към собствените идеи, адаптиране към ситуации и др.

3. **Умение за практическо проучване:** владееене на методите на анализ на емпирична информация, комуникативни умения и др.

4. **Умения за ефективна организация на излагане на мислите:** език, стил, умения за систематизиране, умение за достъпно изложение и др.

5. **Умения за прилагане на продуцираните теоретични продукти** в практиката: умения за организиране, умения за контролиране, за сравняване и др.

Субкомпетенциите на научния работник се изразяват обобщено в наличието или липсата в неговите действия на креативност – като функционална интелигентност. Креативността се изразява най-общо **в използването на въображението за съчетаване по нов начин на идеи и информация за предмети и явления от заобикалящия ни свят**. Липсата в изследователя на новаторство и интелигентност като стандарт за поведение рефлектира в количеството и качеството на създаваните от него творчески продукти. Креативността е съвкупност най-малко от две интелигентности. / 21/. Креативността е съвкупност от способности, които позволяват бързото и качествено решаване на възникнали научни проблеми в различните области на живота.

В научното творчество множествената интелигентност може да се обособи като система от редица разновидности интелигентност. /Таблица 6/.

Таблица 6

Разновидности интелигентност в изследователския процес

Вид	Предмет
1. Лингвистична интелигентност	Способност за бързо изучаване и използване за целите на анализа на чужди езици.
2. Логико-математическа интелигентност	Способност за логизиране на връзки, извършване на математически операции, обобщаване на ситуации, формиране на приоритети и абстрахиране от подробности; използването на съвременни информационни и комуникационни технологии за транслиране на информация и др.
3. Пространствена интелигентност	Способност за ориентиране в научното пространство, разпознаване на тези, тяхното свързване или изключване в система, целеполагане на дейности /конструктивност/, оценяване на контекстуалността в процесите и явленията.
4. Интерперсонална интелигентност	Способност за разбиране и прогнозиране на намерения, мотиви, нагласи на други хора, презентативност на поведението, оказване на съдействие с идеи и усилия и др.

Приведените видове интелигентност показват че, **първо**, в науката не може и не бива да се влиза като креатура; **второ**, подборът за научни работници трябва да бъде много прецизен; **трето**, научният работник трябва "да се отглежда" още от студентската скамейка; **четвърто**, на научния работник трябва да се предоставят възможности да развива своя талант; **пето**, не е срамно, ако начинаещият изследовател покаже когнитивен дефицит и продължи да реализира своите усилия на друго поприще; **шесто**, научният работник може да компенсира недостатъчността на някой от изискуемите способности с използването на услугите на свой колега, което предполага екипна работа, научният работник не е просто

талант, а такъв в определена насока и ако тя е недостатъчно точно идентифицирана, провалът му е неминуем; **седмо**, тези интелигентности могат да имат и наследствен елемент, но те се развиват чрез образование, обучение и практически опит; **осмо**, очевидно стъпките на научната кариера преминават през фазите на заложибите (годност За мисията на творец), формирането и развитието на творческите способности, готовност за тяхната реализация (мотивираност) и конкретна реализация с много, много труд; **девето**, творецът не бива да се интерпретира като отшелник и монах на “новия смисъл”, а като личност с човешки качества: самоуважение, отговорност, контрол на личностния напредък по отношение на поставените цели и др.

Внимателният анализ на интелигентността като фактор на творческия процес в науката се асоциира с маргинализираната човешка природа. Не подлежи на доказване, че страната ни разполага с много творчески таланти в изследваното направление (те се реализират великолепно в чужбина предвид на създадените им там по-добри условия). Боледуването и бленуването у нас на страстта като интегрална форма на удоволствието подценява прекалено много амбициите на младия човек, който прохода в науката в условията на мизерно съществуване. Когато възнаграждението на един футболист от средна класа е десетки пъти по-голямо от това на професор, тогава нека оставим всеки да осмисли какво е поведението и социалното самочувствие на тези два субекта. Когато медиите отделят много време (електронните) и пространство (печатните) на спорта, а направено научно откритие с голямо значение едва се “промъква” като новина, тогава отново си поставяме въпроса **за какво наистина става дума?** Нека не подценяваме нито една сфера на жизнената дейност, но защо надценяваме многократно едни и подценяваме други способности?...

Императиви на научността

Научността може да се интерпретира и в аксиален смисъл. Много са тезисите на изследователския ракурс, които синтезират рационалността в поведението на твореца на научни продукти. Те се отнасят както до научността /22/, така и до отговорността, моралността и други специфични характеристики. Изброените по-долу аксиоматични твърдения съдържат, **първо**, мисли от вековете в ракурса на изследователските умения и, **второ**, компилирани от автора или осмислени от него при работа му в научния жанр препоръки към младите изследователи.

а/ Мисли от вековете

1. Преди всичко... трябва да се различат какво винаги съществува и понякога става и какво става, но никога не съществува (Платон).
2. Знанието се получава от знание чрез припомняне (Платон).
3. Всеки може да се заблуди, но да упорства в своята грешка може само глупакът (Цицерон).
4. Ако ти закриеш своята врата за всички заблуждения, то истината ще остане отвън (Рабиндранат Тагор).
5. Предпазливостта в думите е най-висше красноречие (Франсиз Бейкън).
6. Идеалното е нищо друго освен материалното, пренесено в човешката глава и преобразувано от нея (Карл Маркс).
7. Учените предполагат, че съществува йерархия на фактите и между тях може да бъде направен разумен избор в науката (Анри Поанкаре).
8. Осмислете препоръките на Рене Декарт: а/ не приемайте за вярно нищо, което не сте доказали че е такова, избягвайте старателно прибързаността и предубедеността,

съмнителното; б/ разделяйте всяка една от проучваните трудности на толкова части, на колкото е необходимо, за да бъдат те разрешени; в/ спазвайте винаги определен ред в мислите си: започнете от по елементарното и движете познанието към по-сложното; г/ правете винаги толкова пълно изброяване и толкова общи обзори, че да бъдете уверени, че нищо не сте пропуснали.

9. Знанието се получава от знание чрез критичната дейност на разума (Имануел Кант).

10. Знанието се получава от знанието чрез опровержение на наличното знание. (Карл Поппър).

11. Точната наука без теория на познанието, доколкото тя изобщо е мислима без нея, е примитивна и безпорядъчна. (Алберт Айнщайн).

12. Словото е дрехата на всички факти, на всички мисли (Майкъл Портър).

13. Истината не се нуждае от красноречие, а само от аргументирани и честни доказателства (Анри Пол).

б/ Основи на научното творчество

Нищо не започва от нас. “АЗ” е индивидуалността, собственото лице на личността – внимавайте с консумацията му! Възродете старото знание на нова научна основа и в по-съвършен вид. Осмислете фактите (преки и косвени) и търсете в тях кълновете на новото, на откритието и практическите приноси. Търсете новото (необичайните аспекти) и в маловажните факти – останалите обстоятелства са предмет на изследване от многобройни изследователи. Опознайте света с конкуриращи се идеи за неговото развитие. Не се плашете от “острите ъгли” и неочаквани изводи – те могат да са път към откритието.

В науката е важна мярата. Темата на изследването да е актуална едновременно в теоретичен и практически план и да притежава признаци на новост, оригиналност и полезност. Дребнотемията ражда дребни резултати. Вглеждайте се по-често не само превантивно в параметрите на качеството, количеството и мярата в изследвания предмет. Търсете в поведението интереса и конфликта. Не прекалявайте със структурализма, автономността (тоталната абстракция) и познавателния анархизъм.

Високата културата на мислене е гаранция за качествен изследователски продукт. Културата на мисленето включва философска култура, в т. ч. любов към мъдростта, любов към знанието. Научното мислене е жизнена необходимост и се основава определящо върху философската методология, а в обратния смисъл познанието е безсмислен хаос. Философията е принципно нова форма на култура на мисленето и построява истинското знание по определени правила. Културата на мисленето намира проява в плуралистично, гъвкаво, самостоятелно, евристично и творческо мислене. Философското мислене не е разкош, а жизнена необходимост, то е най-ценното, което човечеството създава в цялата си история. Няма нищо в ума, което да не е било в сетивата. Нашето мислене се стреми да съответства на логиката на живота, но само се стреми...

Активното творческото търсене е врата към новото знание. Всяко изследване изисква талант (абциса) и творчество (ордината). Научното познание е истинско понятийно знание. Търсете законите на запазването, на причинността и на развитието. Свободата в научното творчество е във възможността за опознаване и осъзнаване на необходимостта с индивидуално избрани средства, а щастието – в посочване на пътищата за изменение на света към по-добро. Емпиризмът търси общото в опита. Оценете движението като форма на развитие, като обективност, противоречивост, прекъснатост (непрекъснатост) и абсолютност (относителност) и в тях ще откриете еволюцията, кръгооврата и развитието.

Приносът е венец на всяко изследване. Неразбирането на автора е правопрпорционално на оригиналността на неговата теза. Колкото е по очакван даден резултат, толкова се омаловажава приносът на автора. Приносът (теорията) трябва да

отговаря на цялостност, подреденост и ценност на света. Приносът се валидализира в практиката като фундамент на истината: цел на познанието, определител на познанието, източник на познанието, основа на този процес и критерий на истината.

в/ Технология на научното творчество

Изборът на предмета конституира творческата сполука. По трудно е да откриеш и всестранно да идентифицираш проблема, отколкото да го решиш. Бъдете първи, вторите в науката са в губеща позиция. Намерете проблема там, където за другите той не съществува. Изберете тема за изследване, по която работят възможно по-малък брой хора. Търсенето на проблем за изследване трябва да се свързва не непременно с фундаментални неща. Основните изисквания към предмета на изследването са типичност, достъпност и перспективност.

Признаци на темата са: проблемност (хипотетичност), конкретизация на предмета, оригиналност, актуалност, значимост, доказуемост, проверяемост. Приемете един център – изследване с повече центрове носи несъмнени разочарования.

Същинското изследване има своя азбука. Ядро на проблема е, първо, същественото в него и, второ, околността му – изследвайте ги задължително. Осмислете ядрото на проблема, неговата история, място, вътрешни и външни връзки, опосредствания, бъдеще и др.

Идентифицирайте проблема – ясно формулирайте предмета, целта, задачите и хипотезите на изследването. Обобщете възможно най-голям обем информация, за да “усетите” по-добре проблема. Преформулирайте при необходимост проблема – това е ефект на изследването и крачка към търсените решения. Експонирайте алтернативи за решаване на проблема в контекста на привидно налудничави хипотеза или дефиниции на предметната му област. Не се безпокойте от екстравагантните пристъпи на идеи – те са мост да се скъси пътят към търсеното решение. Подредете генерираните решения и ги оценявайте само с еднозначни критерии. Открийте ясно нерешените или част от решените проблеми по конкретния предмет на изследването; отстранете грешките и противоречията в предходните решения.

Дефинирането и валидализирането на хипотезата е осевата линия на всяко изследване. Хипотезата е логическа истина, която дедуктивно се извежда от теорията и практиката. Тя е предположение, което се опира на резултатите от науката, но вградени в нещо, което трябва да се докаже. Хипотезата стои между истината и неистината. Колкото е по високо равнището на обобщаване на хипотезата, толкова тя е по ценна за науката. Истинността на хипотезата доказва истинността на теорията. Проверката на хипотезата е очна ставка между теорията и практиката.

Изложението е дрехата на изследването. Бъдете строго последователни в изложението при неизменност на изходните положения. Проявявайте обективност в научната си критика. Пишете точно, ясно, лаконично и кратко. Проявете деловитост и строгост в описването на явленията и процесите. Използвайте образна, изразителна, колоритна и убедителна научна реч. Стремете се винаги да заемете аргументирана позиция – не допускайте двусмислие. Търсете кристалната чистота и определимост на терминологията. Не допускайте псевдонауен стил, избягвайте многословието, повторенията, тавтологията, излишните думи, сложните изречения и др. Покажете такова уважение към предходните изследователи на проблема, каквото бихте искали да има към вас. Изводите и препоръките са нормален завършек на разработката и те трябва да са обобщение на анализа, приципни, кратки във формулировките, с очертани приоритети по важност, обосновани и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Доказателство на хипотезата

Дефинираната в студията хипотеза намира редица обобщени доказателства.

1. Относно **стартовия тест на научноизследователския процес**.

1.1. **Актуалността** на всяка тема е функция на: нерешените до момента въпроси на общественото развитие и особено тези в условията на икономиката на знанието; необходимостта и значимостта на изследвания проблем за теорията и практиката (разрешаването чрез научното изследване на съществуващо противоречие); конкуриращите се възможности при свързването между минало, настояще и бъдеще; прецизното дефиниране на темата; изборът на адекватен на предмета и целите на изследването подход. Тези моменти намират апробация в приведените разновидности изследователски теми на световно известни икономически автори от втората половина на XX век и институционализират част от качествените предпоставки за ефективен изследователски продукт.

1.2. Идентифицирането на **надеждността** на изследването и изложението, от една страна, като аналог на класическо управленско решение, и, от друга, в ракурса на основните изисквания за създаване на промишлени изделия, показва, че качеството на изследователския продукт е функция на: а/ стриктното следване на определена последователност в изследователския цикъл и б/ създаване на необходимите условия за генериране и прилагане на изследователски продукти – приемственост в знанието и полезност на новото знание. Това са също определители на качествен изследователски процес в контекста на надеждността в прилагането на генерираното знание.

1.3. **Рискът** може да продуцира некачествен изследователски процес при следните предпоставки: изгубване от изследователя на своя приоритет в избраната изследователска област; голямата поляризация на изследователските мнения по анализирания проблем; малотрайност на предлаганите решения и обхващане чрез тях на ограничен брой случаи по изследваното направление; организиране на изследване по вече решени проблеми; недобросъвестно използване или непълно познаване на литературните източници и др.

Посочените три предстартови фактора трябва да се разглеждат в единство, тъй като те взаимно се предопределят и формират входящата система на всяко изследване.

2. Относно **избора на изследователските средства и обслужващата систематика**.

2.1. Изборът на изследователските средства трябва да отговаря на спецификата на изследвания обект, в т.ч. и на направените до момента проучвания върху него и да съответства на наличната специализирана култура на мислене и писане от автора, на неговата нагласа за познавателно-творческа дейност. Сполучливият избор на методи, принципи и инструменти на анализ са потенциал за високо качество на получения резултат.

2.2. От друга страна, търсеното качество ще се мултиплицира, ако изследователският процес в цялост се разглежда като система с изградени целенасочени, последователно действащи и съвместими в единство елементи при отчитане на конкретните особености на изследвания предмет.

3. По **личностната контекстуалност на научността в изследователския процес**.

3.1. Постигането на съотносителност и динамично единство между субективни въздействия и природна даденост (закономерности на развитие) е ключ за хармонизиране на отношението между субект и обект на изследователския процес, т.е. към високо качеството на този процес.

3.2. Намалването (количествено и качествено) на научноизследователското въздействие върху обществения организъм не предвещава добро бъдеще на стопанския прогрес в България.

3.3. Качеството на изследователския процес ще е налице само, ако той се извършва от изследовател с присъщата му множествена интелигентност – познавателни функции: комбиниране, анализиране, разбиране, синтезиране, оценяване и селектиране; репродуктивни функции: обобщаване, разработване на варианти, оценяване, възприемане и дефиниране; приложни функции: адаптиране, агрегиране и прилагане.

Майка на качествен изследователски продукт са уменията на изследователя за: анализиране и синтезиране на проблеми; креативно мислене; практическо проучване; ефективна организация и излагане на мислите; прилагане на продуцираните научни решения и др.

3.4. Бедна ще е дадена изследователска инфраструктура, която не се базира върху императивите на научността, генерирани през вековете.

Всичко това са основания за доказана хипотеза на предлаганата студия.

Въпроси-препоръки:

В същото време във всеки изследовател прозират елементи на реален песимизъм по отношение на качеството на изследователския процес в насилствено бедната ни в научно отношение страна. Този песимизъм е обратно пропорционален на положителния отговор на редица въпроси. Това е част от достатъчността на доказваната хипотеза.

1. Дали не му е дошло времето да се разработи национална доктрина за развитие на българската наука, осигурена с необходимите и комплексни ресурси?

2. Докога научният работник ще бъде на "опашката" по равнище на заплащане и социален престиж?

3. Тези, които работеха в прехода с категорията "време" (и я монополизираха) няма ли да се замислят върху продуцираното и от тях осиротяване на българската наука и да направят необходимото за развитие на младото попълнение в нея?

4. Не е ли време конкурсите за асистенти и научни сътрудници да напуснат границите на традиционализма – кандидатите да се оценяват не само по равнище на показано знание (колко е наизубрил!) за предметната област, но и по демонстрираната менталност, по креативността на мисленето си?

5. Поведението на бизнеса не се ли дистанцира от неизбежната наукоемкост на произвежданата продукция, която гарантира качество и конкурентоспособност на предлаганото благо?

6. Не се ли стремим по-скоро към импорт на научни продукти, отколкото към тяхното вътрешно създаване, прилагане и предлагане за покупка в чужбина?

7. Не е ли целесъобразно в учебното съдържание на средното и висшето училище да се включат и дисциплини по методология на изследователската дейност?

8. Няма ли да се намери спирачка за нехайството на ръководствата на образователни и научни институти към съдбата на младите научни работници – тяхната подготовка и квалификация по изследователски процедури?

9. Докога ще се търпи финансовия и материално-техническия дефицит в изследователската дейност?

10. Толкова ли много трябва, за да се осигури нужната проходимост между научните институти и висшите учебни заведения по отношение на мобилността на създадените от тях научни продукти (тиражирането им пред студентската аудитория)?

11. Защо никой не говори за научни школи, които биха били инкубатори на идеи за бъдещия прогрес на страната?

Оставам с впечатление, че изоставането на страната ни в научно отношение трябва на някого. И все повече се чудя защо?

Бележки

1. Вж. още Тасев, Г. Основи на научните изследвания. Как се разработва докторска дисертация?, София, Съюз на специалистите по качеството в България, 2003, с. 14-17.
2. Използвани са някои постановки от Марк Блауг, Големите икономисти след Кейнс, Велико Търново, Издателство "Абагар", 1998г. и допълнени от автора на настоящата студия.
3. Орлов, Н. Синтез и анализ на сложни системи, Руссе, РУ "Ангел Кънчев, 2003, с. 9-11.
4. Пак там, с.11-16.
5. Петкова, Кр. Граница на научния риск, София, Партиздат, 1990, с. 55.
6. Този въпрос е свързан с генезиса на логическото мислене, функционалната семантика, учението за понятията и по-общо с логиката. Интересни решения по него могат да се намерят в Михалчев, Д. Традиционната логика и нейното материалистическо обосноваване. София, Захари Стоянов, 1998 г.
7. Пак там, с.125.
8. Там, с.128.
9. Там, с.133.
10. Там, с.181.
11. Вж. още решения в Суслов, И. Методология економическото изследователство, Москва: Экономика, 1983, с. 8 -11.
12. Орлов, Н., цит. кн. с.7-8.
13. Пак там, с.28.
14. Пак там, с.57.
15. Орлов, Н., цит. кн., с. 71-72.
16. Тези въпроси са предмет на материалистическата гносеология, на отсъствието на вродено знание, на дългото пътуване на изследователите от незнанието към знанието. Вж. Михалчев, Д., цит. книга, с. 260-270.
17. Вж. Лулански, П. Възможности за усъвършенстване комплексното оценяване на качеството на икономическото изследване. Сп. Икономическа мисъл, 2005, №1, с.43.
18. Статистически справочник, 2005, с.43 и 44; Статистически годишник 1990, с. 128, 369, 428. Обозначените със звездичка данни са за 2003 г.
19. Матев М. Науката в България и икономиката, основана на знанието. Европейски перспективи на националното стопанство. Сборник доклади, Велико Търново, 2005, с.588.
20. Използван е подход от Радойновска Бл. Компетенциите – приоритетна цел на образованието. Сп. Педагогика, 2005, №5, с.12-13.
21. Относно интелигентността вж. Гарднър, Х. Нова теория за интелигентността. Множествената интелигентност на ХХІ век. – София, Сиела, 2004, с. 37-43.
22. Вж. Попов, Г. Тезиси за научността. Сп. Образование, 2003, №6.

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ НА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИЯ ПРОЦЕС

Резюме

Научно-изследователският процес е продуктивен, ако в неговата организация се отчита и значението на редица стартови предпоставки. Сред тях с особена важност, са **първо**, актуалността на темата на научното изследване, **второ**, изборът на адекватни на избраната предметна област изследователски средства и обслужваща систематика и, **трето**, наличие на изследователски капацитет на автора. В студията тези предпоставки се анализират в контекста на създаването на качествен и следователно полезен научен продукт. Обобщени са и някои аксиоматични положения на изследователската дейност.

PREREQUISITES OF RESEARCH PROCESS

Summary

The scientific-research process is productive if only in its organization has been recognized the importance of a number of prerequisites. Among them of great importance are first, the actuality of the theme of the research; second-the choice of adequate research instruments and taxonomy to the chosen object field, and third, availability of a research capacity of the author. In the paper these prerequisites have been analyzed in the context of the elaboration of a qualitative, therefore useful scientific product. Some axiomatic principles of the research work are generalized, too.